

Viimastel aegadel on Eesti-
maal laialdast tähelepanu ära-
tanud iseenesest kõrvaline
põlvkonnateema. Paljud on
hakanud püüdma ennast sa-
mastada mingi konkreetse
põlvkonnaga, et teadvustada
endale ja teistele oma ideaale
või ideaalitud. Enamasti ku-
mab alltekstina püüd ennast
välja vabandada: olen selline,
sest olud tegid mind selliseks,
vaadake, põlvkonnakaaslased
on samasugused nagu mina.
Püüd unifikseeruda tekib ta-
valiselt siis, kui tuleb võidelda
ühise eesmärgi nimel, või
osutuvad olud nii kitsaks, et
vaba enesearendamine on või-
matu. Et meie ajaloos on mõ-
lemad tendentsid alatasa va-
hetunud, on põlvkonna probleem
jätkuvalt aktuaalne. Seni on
enamasti jäädud emotsionaalse
kirjeldamise tasemele. Teoreetiliselt on põlv-
kondade erinevusi käsitletud
vaid M. Sutrop kahes «Edasi»
artiklis.

Müüdi ühendatud kasseti-
põlvkond (60-ndate aastate
põlvkond) kujunes 50-ndate
aastate lõpul, kui ühiskonnas
algas tervenemine ja oli esi-
tatud eituslik programm — isi-
kukultuse kriitika. Tema küp-
semine toimus ühtaegu jaatus-
liku programmi tekkimisega
ühiskonnas, mis seadis ees-
märgiks sotsiaalse heaolu, kus-

ootama paremaid aegu (P.-E.
Rummo), teised kandsid eeti-
lised valupunktid üle ajaluk-
ku (M. Traat), kolmandad küll
kirjeldasid olude moondumisi,
kuid jätsid need üldistamata,
sattudes olmelisusse (T. Kal-
las), neljandad löid müüte ja
rääkisid mõistu (A. Valtori).
Stagnatsiooni pinge sõelus lä-
bi nende taotlused ning prae-
guses uuendusprotsessis ei pa-
ne nad põhirõhku mitte tea-
duslik-tehnilisele progressile,
vaid arengule, mis on tradit-
sioonilisele progressikäsitusele
vastanduv — säilitamisele.
Inimsust ja kultuuri talleta-
vatele väärtustele. Nad näek-
sid meeeldi, et esmajärje-
korras realiseeruksid konsti-
tutsioonilised vabadused (inim-
väärsed eksistentsi säilitamine),
loodaks mõistlik kultuurikont-
septsioon (ajalootraditsioonide
ja vaimuse alalhoid), lõpetat-
aks nihilism tervishoiu (ke-
ha kui inimeksistentsi vahendi
säilitamine). Majanduses pool-
datakse peamiselt negatiivseid
liikumisi: ei ole mõtet laiendada
arutult tootmist, kaevata
maavarade saamiseks üles
isamaad, jms.

Pöördelise 1968. aasta paiku
kerkis esile järgmine, 70-ndate
aastate põlvkond (M. Sutrop
nimetab seda 60-ndate aastate
põlvkonnaks, pidades silmas
mitte sotsiaalse küpsuse

tojevski laadis; mehhanismi
seestpoolt tundes teadsid nad,
mida bürokraatia sel juhul
nende vastu ette võtaks. Kir-
janike asemel said neist kriiti-
kud. Nende eakaaslaste hulgas
oli siiski mõni, kes tegi panu-
se mitte ühiskonnale, vaid
eetikale — need üksiklased (J.
Viiding) olid oma arusaama-
delt lähemal pigem eelmisele
kui sellele põlvkonnale, kes-
kendudes inimsuse tunnetami-
sele ajaloostihias.

80-ndatel või juba 70-ndate
lõpus jahmatas mõlemad
põlvkondi «kiiluvees hõljuv
kajakaparv, mida on tekilt
ilus vaadata» (Jaak Allik).
Sellele põlvkonnale ei olnud
ühiskonnal mingisugust posi-
tiivset eesmärki, ei majandus-
likku ega eetilist — nende sil-
mis ühiskond viskles, tammus
paigal, vastas igasugusele krii-
tikale hüsteeriaga. Püsiv sõ-
nade ja tegude lahkne mine
ei tekitanud usaldust ka vaim-
sete väärtuste vastu, sest kul-
tuur ei tohi olla võlts, märgid
ja nende tähendused peavad
kultuuris olema teineteisega
vastavuses. Ühiskond ei soo-
dustanud lülitumist kultuuri
loomise protsessi. Et ühiskon-

nende saatust määravate bü-
rokratiide heakskiitu, hakka-
sid kiiresti arenema nuhkimi-
ne, pealekaebamine, üksteise-
le kaigaste kodaratesse loopi-
mine. Mõjukad isikud said
hulgaliselt kompromiteerivaid
andmeid, mis võimaldasid ker-
ge vaevaga kõiki ohjas hoida.
Sellises valguses osutub kum-
maliseks M. Sutropi retooriline
küsimus: «Kas see on ikka
puudus, et ei kujutleta end
peremeheks, kui peremees ei
saa olla nagunii?» Nad on küll
laeva kiiluvees lendavad ka-
jakad, kuid on praegust uuend-
duskurssi arvestades valinud
vale laeva ega raatsi seda ker-
ge südamega maha jätta, sest
on kõik oma püüdlused sidu-
nud sellega. Ka neist kujune-
sid kriitikud, seejuures erine-
valt 70-ndate aastate põlv-
konnast lojaalsed kriitikud.
Uuendused aga eeldavad posi-
tiivset programmi. Põlvkon-
naks saab neid nimetada vaid
tinglikult, ühesuguste psühi-
liste mehhanismide tõttu, mis
toimivad neile kokkupuutes
ühiskonnaga, kuid neil puu-
dub idee, mis neid ühendaks.
Siiski eraldusid ka nende hul-
gast mõned üksiklased, sest
alati leidub inimesi, kes suu-
davad olla oludest üle (Ü.
Mattheus), ja mõned ekstre-
mistid (A. Pesti, H. Jakobs).

Praegune ajajärk meenutab

on sotsiaalse (ühiskonda kui
tervikut iseloomustava) hea-
olu vastasmõjulised kompo-
nendid, siis saab vaimsete
väärtuste loomise kaudu eden-
dada ka materiaalse väärtuste
loomist. Harmoonilisse
arengusse enam ei usuta. sest
kahest vaesusest — materiaa-
lsest ja vaimsest — üheaegset
jagusaamist ei peeta võima-
likuks; ajalookogemus on tei-
nud 60-ndate aastate sotsiaalse
utopismi võimatuks. Nad on
kindlad, et ainult väärivad
inimesed suudavad majan-
dust südametunnistusega eden-
dada ja tuua ta kriisist välja.

Kuni eetilised ideaalid, mis
taotlevad inimlikku ühiskonda
(inimväärikus, rahvuslik vää-
rikus, deformeermata kul-
tuuritraditsioonid ja ajaloo-
mälu, vaba eneseväljendus,
konstitutsioonilised vabadused),
ei ole veel saanud bürokraat-
likku vastulööki, on 90-ndate
aastate põlvkond valmis elama
materiaalselt vähenõudlikult,
sest kõigis revolutsioonides
toimib mehhanism, mille koha-
selt majanduslikele krahhi-
dele vaatamata tunnetavad
inimesed, et nad on hakanud
elama paremini kui enne re-
volutsiooni. Kuid umbuskliku-
na abstraktsete lubaduste suhtes
on see põlvkond nõus pük-
sirihma veel rohkem pinguta-
ma ainult siis, kui tagatakse

Nägemus üheksakümnen- date aastate põlvkonnast

juures eesmärgi saavutamise
vahendina nähti ette peamiselt
majandustulemuste paranda-
mist, kasutades teaduslik-teh-
nilise progressi saavutusi.
Ühiskonna positiivse pro-
grammi võttis kassetipõlvkond
kiiresti omaks ja see kajastus
ka tema loomingus (laialival-
guvuse ärahoidmiseks kasu-
tan näiteid kirjanduse vald-
konnast). Nende teosed on se-
gu taotlusest taastada huma-
nistlikud väärtused (pärast
stalinismi kuritegusid uue,
eetilise ühiskonnakäsituse loo-
mine) ja usust, et ühiskonna
vabanemine käikaks teadus-
lik-tehnilise progressiga lahen-
dab senised vastuolud ja viib
meid õige varsti kommunismi
(Vetemaa luuletus Hruštšovist).
Loominguline puhang algas
aastal 1962 kassetide ilmumi-
sega. Selleks aastaks oli uue-
nemise negatiivne programm,
mis esitati 1956. aastal, ümber
formeerunud positiivseks prog-
rammiks.

Kuigi olud pärast 1964. aastat
muutusid, kestis loominguline
elevus veel mõnda aega, vähe-
malt 1968. aastani — tões-
tades veel kord, et ühiskond-
lik teadvus jääb maha ühis-
kondlikust olemisest. Ent 1968.
aasta sündmused (järellaine-
tus jõudis ka Eestisse, näiteks
tõrvikrongkäikude keelamise-
na Tartus) sundisid teadvus-
tama, et stalinismi päevist
pärit bürokraadid valitsevad
endistviisi ja nende toiminn-
gud ei tulene eetikast. Ühel
elevandil olid sellega jalad alt
lõdud. Kui seejärel pöörati
tähelepanu teisele elevandile,
selgus, et ka see on juba hai-
gestunud: majanduse tormili-
ne areng oli asendumas pai-
galseisuga, progress lakka-
mas. Põlvkond lahkus sotsi-
aalse võitluse eeslinnilt, sest
tema veendumustes ühendus
sotsiaalsus tingimusteta eeti-
lisusega, kuid see, mida ta
pidas ühiskonna eetiliseks ees-
märgiks («kõik inimese jaoks,
kõik inimese õnne nimel»), jäi
ühiskonnas aina rohkem ta-
gaplaanile, asendudes sõnade
ja tegude lahkne misega. Vi-
habas jätkuv kõnelemine
progressist, kui tegelikult
käis vähikäiku.

Reageeriti erinevalt, põlv-
kond lagunes, seda tohtnud
idee eetiliste ja materiaalse
väärtuste harmooniast sai ot-
sa. Ühed jäid sirge seljaga

saavutamise, vaid kommunist-
likuks nooreks olemise iga).
Kuigi ühiskond tollal veeres
juba majandusliku stagnatsi-
ooni poole, idealiseerisid nad
materiaalsete võimaluste avar-
dumise läbi saavutatavat ühis-
konnanahtuste tervendamist.
See on ka mõistetav, sest nad
kujunesid teaduslik-tehnilise
progressi õhinas. Nad uskusid,
et kui teadus ja tehnika suu-
nata õigesse kanalisse, siis viib
ta inimesed materiaalsele kül-
lusele ja sealt edasi õnnele,
lahendades käigupealt ka kõik
teised probleemid, sealhulgas
eetilised. Ebaeetilised ilmingud
(pealisehituse nõrkus) olid
nende arvates majanduslike
puudujääkide (baasi) parata-
matu kaasnähtus, mis kaob
koos baasi arenguga. Sel vii-
sil osutusid nad teadmatult
sõnade ja tegude lahkumiseku
genereerijateks, sest baasi
areng oli tegelikult peatunud.

Jõuks, mis viib inimesed õn-
nele, pidasid nad riiki, sest
stalinismist lahtiõelnud riik
oli nende silmis positiivsete
ideede lipulaev. Nad tahtsid
väga sellele laevale. Nad ka-
vatsesid riiklike institutsi-
oonide kaudu luua parima riigikorra.
Või nagu kirjutab M.
Sutrop: «Meie (kassetijärgne
põlvkond — MR) tundis, et
ühiskond vajab tema arvamu-
si, kriitikat ja parandusette-
panekuid, sellepärast oli vaja
pääseda juhtpositsioonidele
ühiskonnas, haarata võim ja
viia ühiskonna alusideed tege-
likult ellu.»

Paraku selgus peagi, et nen-
de häält ei vajata, juhtivatel
ametipostidel turnivad büro-
kraadid (50-ndate aastate põlv-
konna liikmed, kelle kujune-
misaeg möödus sõjas) teadsid
ise, mida teha, ja kummarda-
sid ametikohaga kaasnevat
privileege, mitte kõrgemat
ideed. Saanud ninanipsu, kao-
tasid nad pideme elus, sest
neil puudus alternatiivne, eeti-
listest väärtustest lähtuv po-
siitiivne programm. Nad kibes-
tusid ja taandusid. Õppinud
stagnatsiooniperioodi riigime-
tites selgeks teeskluse, ei tor-
manud nad oma kibestust tä-
naval välja valama, vaid muu-
tusid revolutsionäärideks Dos-

nal puudus nähtav eesmärk.
hakati teda kasutama oma-
enese eesmärkide taotlemiseks.
Täiskasvanuks saades avastas
endine disko-tekka-põlvkond
kiiresti, et privilegeeritud sei-
sundi võib saavutada büro-
kraatia-aparaadis. Erinevalt
eelmisest põlvkonnast (mil-
lest siiski juba kerkisid mõned
selle suuna esindajad) ei osu-
tunud neile sellesse aparaati
sissemurdmine ülejõukäivaks,
nad taipasid, et selleks on
tarvis üles näidata lojaalsust.
Proovitööna astusid nad kor-
ruptsiooni ja mahhinatsiooni-
de ringkonda, näidates oma
võimekust kohaneda käibivate
ebaetiiliste, bürokraatia pooll
kehtestatud kirjutamata reeg-
litega. Niisugune stažeerimine
pidi tõestama, et nad saavad
kõrgemalt poolt juhitavana
hästi hakkama, ja samal ajal
õpetama neile bürokraatlikule
riigiametnikule sobivat juhti-
misstiili. Ühtlasi tähendas see
enese sidumist seadususega
ning jättis külge märgi, andes
ülemustele suurepärase või-
maluse niite tõmmata — kas
edutada või karistada.

Enesesalgamise kompensatsi-
ooniks hakkasid süsteemiga
kaasaminejad nõudma ainelisi
hüvesid. Ning mida kõrgemale
nad vaatasid, seda ahvatleva-
maid privileege nad seal nä-
gid. Nende loominguks sai —
nagu 50-ndate aastate põlv-
konnal — edasijõudmine kar-
jääriridelil. Eliit asus kom-
somoli- ja parteitööle vaid
selleks, et taotleda privileege,
aidates omal kombel genereerida
üha uut bürokraatiat. Konkurentide
kõrvaletõrjumiseks, aga ka lootuses
pälvida

SAMAL TEEMAL:

«MEIE JA NEMAD»

EDASI

17. jaan. ja 3. det. 1987.

mõneti 50-ndate aastate teist
poolt. Taas on tulnud välja
ühiskonda tervendava nega-
tiivse programmiga (stagnatsi-
ooni kriitika) ja mõne aja pä-
rast toetab seda loodetavasti
laialdane positiivne programm
(isemajandamine). Juba on
avaldunud esimesed 90-ndate
põlvkonna luuletajad (A.
Krull, s. 1964).

Toetudes ajalookogemusele
püüab 90-ndate aastate põlv-
kond vältida eelkäijate vigu
ega häälestu sellepärast prog-
ressile, vaid toetab 60-ndate
aastate põlvkonna praegusi
mõtteid ökoloogia, vabaduse ja
kultuuri kohta. Uuendamises
näevad nad eelkõige eetilise
rehabiliteerimist. Progress
(«me ei palu loodusest armu-
ande») tekitab neis umbusku
ja sellepärast ei hooli nad ma-
janduslikust heaolust, sest
teavad, et seni, kuni võimut-
sevad bürokraatia ja käsuma-
jandus, saavutatakse töövõi-
dud eetika eiramise kaudu
(näiteks fosforiidi kaevanda-
mine iga hinna eest). Kuna
NSV Liit ei ole, vaatamata
majandusuuendustele, jõud-
nud arenenud riikide majan-
dustasemele, vaid eeskätt üri-
tanud taastada inimväärsust
olemist, arvavad nad, et tees,
mille järgi me elame majan-
duse jaoks, tuleks asendada
vastupidise teesiga: kui ma-
teriaalne ja vaimne heaolu

hilisem üldiselt, aga seejuures
eriti vaimset kõrgetasemeline
elu. Sellepärast toetatakse
Eesti isemajandamise kont-
septsiooni. Isemajandamisele
ülemineku resultaadina näevad
nad laialdasi vaimseid vabadu-
si, millele sekundeerib materi-
aalne heaolu kui vaimsete va-
baduste garanteerija.

Võimaliku järjekordse stag-
natsiooni (ei suudeta ületada
ei materiaalselt ega vaimset
viletsust) alates tekib 90-ndate
aastate põlvkonna liikmete
hulgas tõenäoliselt käärimine,
sest vaesel inimesel ei ole kao-
tada midagi peale ahelate. Kui
uuendusprotsess realiseerub
osaliselt, tuues küll materiaa-
se jõukuse, aga hoides alal
vaimse vaesuse, siis osetakse
osa 90-ndate põlvkonnast ära
(need, kes nõustuvad vaimsete
ja materiaalse väärtuste va-
hetamisega). Kuid ülejäänute
peale saab siis ühiskondliku
produkti loomisel vaevalt eri-
ti lootada. Seega võib 90-ndate
aastate põlvkond kergesti
muutuda «väljasurevaks põlv-
konnaks». See on väga õrn
põlvkond, kes on kontsentree-
rinud endasse 60-ndate aastate
põlvkonna (tema ajal sündis)
ja 70–80-ndate aastate põlv-
kondade (nende ajal kujunes)
ärevaiks tegeva kogemuse.
kuid ometi kannab endas ka
positiivset programmi: eetika,
kultuur, vabadus. Kui tema
ideaalid nurjuvad, ei jää talle
midagi.

	positiivne programm	eetiline	materiaalne	
60-ndad	+	+	+	harmooniline kultuur
70-ndad	+	—	+	materiaalne kultuur
80-ndad	—	—	—	pseudokultuur
90-ndad	+	+	—	vaimne kultuur

MAIT RAUN